

6. Trh práce

Trh práce v Česku těžil během roku 2021 z obnoveného hospodářského růstu, zastavení většiny podpůrných programů se negativně neprojevalo.

Trh práce v Česku se během roku 2021 postupně vracel do stavu z období předpandemické konjunktury charakterizované silným napětím mezi poptávkou po práci ze strany podniků a citelně omezenými tuzemskými zdroji potenciální pracovní síly. V návaznosti na loňské jarní rozvolnění protipandemických opatření došlo k postupnému ukončení rozhodující části vládních podpůrných programů cílených na stabilizaci zaměstnanosti i celkové finanční situace podniků. Efekt zastavení této podpory byl převážen pozitivními vlivy vyplývajícími z nastartování hospodářského růstu syceného vyšší soukromou i veřejnou spotřebou a také zotavující se investiční aktivitou. Oživení na trhu práce pokračovalo i ve 4. čtvrtletí 2021, neboť zhoršení epidemické situace umocněné eskalací dodavatelských problémů v průmyslu se v oblasti zaměstnanosti (reálné i z pohledu krátkodobých očekávání) významně nepromítlo. To do značné míry platí i pro oblast průměrných mezd v tržních odvětvích. Vinou výrazné akcelerace spotřebitelských cen na konci roku však průměrné zaměstnanecké výdělků ve většině odvětví reálně meziročně poklesly, v některých dokonce i v úhrnu za celý rok 2021.

Počet zaměstnanců již téměř dorovnal úroveň z roku 2019. Úbytek podnikatelů se naopak prohluboval.

Celková zaměstnanost¹ se mezikvartálně mírně zvyšovala po celý loňský rok. Ve 2. pololetí růstové tempo vlivem situace v průmyslu lehce oslabovalo (až na +0,1 % v posledním kvartále), drtivá většina hlavních odvětví přesto vykazala alespoň mírný růst. Ve 4. čtvrtletí tak v tuzemské ekonomice pracovalo celkem 5,37 mil. osob, meziročně o 1,3 % více (proti vrcholu z předpandemického období ale stále počet zaměstnaných o bezmála 80 tis. osob zaostával). Na meziročním růstu se podíleli výhradně zaměstnanci, jejichž stavy se ve 4. čtvrtletí rozšířily o 107 tis. (2,3 %) a rekordní výši z roku 2019 se již téměř dorovnaly. Naopak pokles počtu podnikatelů² se prohloubil na 40 tis. (5,4 %) a méně jich bylo i ve srovnání se 3. čtvrtletím 2021 (o 0,2 %). K meziročnímu poklesu došlo primárně vlivem vývoje ve zpracovatelském průmyslu, sebezaměstnaných ale ubylo takřka ve všech hlavních odvětvích. Nelze vyloučit, že část úbytku sebezaměstnaných souvisela s jejich přesunem do zaměstnaneckého stavu³.

Prorůstově působily na celkovou zaměstnanost ve 4. čtvrtletí 2021 i po celé pandemické období nejvíce veřejné služby.

Pro meziroční růst zaměstnanosti byly ve druhé půli loňského roku určující pohyby ve službách. V celém terciárním sektoru ve 4. čtvrtletí přibýlo 1,8 % pracovníků (58 tis.). Ačkoli nejvyšší dynamiku vykazaly činnosti v oblasti nemovitostí (+4,3 %), k růstu zaměstnanosti v celé ekonomice přispěly nejvíce veřejné služby⁴ (+32 tis. osob), hlavně díky rozvíjejícímu se vzdělávání a také zdravotní a sociální péči, během pandemie silně zatížené. Významný byl i příspěvek uskupení obchod, doprava, ubytování a pohostinství (14 tis.), kde zaměstnanost meziročně vzrostla poprvé od poloviny roku 2019⁵. Pomalé pokrízové oživení bylo patrné i v odvětví ostatní činnosti služeb⁶, zahrnujícím především kulturu, zábavní a rekreační činnosti či osobní služby zejména pro domácnosti. V peněžnictví a pojišťovnictví pokračoval ve vazbě na rozvoj digitalizace trend mírného úbytku zaměstnanosti, a to již pátý rok v řadě. Naopak dlouhodobě růstové zůstaly informační a komunikační služby, dynamika celkové zaměstnanosti zde ale vlivem úbytku podnikajících osob během roku 2021 slábla. V průmyslu, podobně jako ve stavebnictví, nepřesahoval loni ve 4. čtvrtletí meziroční růst zaměstnanosti 1 %. Svižněji rostl počet zaměstnaneckých míst, což souviselo i s náborem osob ze zahraničí⁷.

¹ Údaje o zaměstnanosti v této kapitole vycházejí z pojetí národních účtů. Jsou vyjádřeny ve fyzických osobách a očištěny o sezónní vlivy.

² Z podrobnějších údajů z Výběrového šetření pracovních sil (VŠPS) plyne, že vedle podnikatelů bez zaměstnanců klesly ve 4. čtvrtletí 2021 meziročně i počty podnikatelů se zaměstnanci (o 11 tis.) a pomáhajících rodinných příslušníků (o 8 tis.). Obě tyto kategorie jsou v pojetí národních účtů řazeny do skupiny zaměstnanců.

³ K mírnému poklesu počtu sebezaměstnaných došlo např. v období pokrízové expanze tuzemské ekonomiky v letech 2014 a 2015.

⁴ Odvětví s převahou veřejných služeb, zahrnující kromě výše uvedených činností také veřejnou správu, obranu a sociální zabezpečení, působila na celkovou zaměstnanost prorůstově nejvíce ze všech odvětví i po celé období let 2020 a 2021.

⁵ Za svým předpandemickým vrcholem ale o více než 5 % (resp. 67 tis. osob) zaostávala.

⁶ V tomto odvětví tvořily v roce 2021 více než 35 % všech pracovníků sebezaměstnané osoby. Více než dvojnásobné zastoupení než v celé ekonomice měly také ve stavebnictví (33 %), činnostech v oblasti nemovitostí (31 %) a v zemědělství a lesnictví (29 %).

⁷ Počet všech cizinců pracujících v Česku v zaměstnaneckém postavení po většinu loňského roku silně rostl. V září jich úřady práce registrovaly rekordních 720 tis. Na samém konci roku sice jejich počet mírně klesl (na 702 tis.), i tak však byl meziročně skoro o desetinu vyšší. Toto navýšení bylo skoro ze dvou třetin výsledkem silného přílivu pracovníků z Ukrajiny, jejichž počet (195 tis.) se přiblížil dlouhodobě dominantní skupině pracovníků ze Slovenska (209 tis.). Téměř polovina všech registrovaných zaměstnanců z Ukrajiny nepotřebovala v Česku pracovní oprávnění, nejčastěji z důvodu přiznání trvalého pobytu. Povolněním k pobytu disponovalo 37 % Ukrajinců, díky zaměstnaneckým kartám jich zde pracovalo dalších 70 tis. Ze všech zaměstnanců z Ukrajiny tvořili muži 58 %, nepatrně méně než u všech zahraničních zaměstnanců v Česku (62 %).

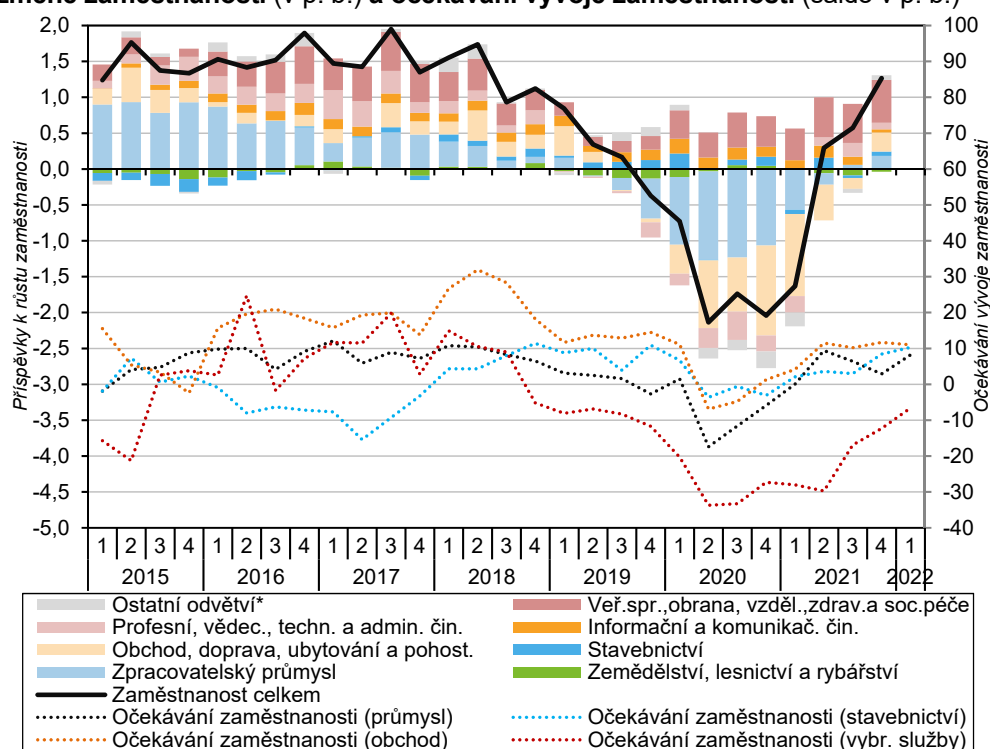
V úhrnu za rok 2021 zaměstnanost stagnovala. Počet odpracovaných hodin se po předchozím propadu zvýšil o 2,9 %.

Míra zaměstnanosti osob ve věku 15 až 64 let vystoupala na rekordní úroveň.

V úhrnu za rok 2021 celková zaměstnanost stagnovala. Pokračující úbytek počtu pracovníků v uskupení obchod, doprava, ubytování a pohostinství (-1,7 %) a v průmyslu (-0,5 %) byl kompenzován jejich přírůstkem v informačních a komunikačních činnostech (+3,4 %) a ve veřejných službách (+2,8 %, nejvíce v historii samostatné ČR). Počet odpracovaných hodin v celé ekonomice za loňský rok vzrostl o 2,9 % (po rekordním propadu o 6,3 % v roce 2020). Vyjma zemědělství a lesnictví se sice navýšil ve všech hlavních odvětvích, předpandemickou úroveň ale překonal jen ve veřejných službách, v oblasti ICT a nemovitostech a ve stavebnictví. Citelně naopak zaostával v obchodu, dopravě, ubytování a pohostinství (o 10 %) a v odvětví ostatní činnosti služeb (14 %).

Ze sta osob ve věku 15 až 64 let jich ve 4. čtvrtletí pracovalo již 75,4. Míra zaměstnanosti tak poprvé překonala dosud rekordní hodnotu z konce roku 2019. U mužů činila 82,1 % (při meziročním růstu o 0,8 p. b.), u žen 68,3 % (+1,3 p. b.). Příznivější vývoj u žen je výsledkem svižného oživení poptávky po práci v některých pandemií silně zasažených odvětvích služeb. Dlouhodobě se projevuje také rychlejší zvyšování důchodového věku u žen než u mužů. Dle aktuálních údajů ze 3. čtvrtletí 2021 činila míra zaměstnanosti mužů v EU 74,3 % a žen 64,3 %⁸.

Graf č. 14 Celková zaměstnanost (meziročně v %), příspěvky odvětví k meziroční změně zaměstnanosti (v p. b.) a očekávání vývoje zaměstnanosti (saldo v p. b.)

* Těžba a energetika; Peněžnictví a pojišťovnictví; Činnosti v oblasti nemovitostí; Kulturní, zábavní a rekreační činnosti.
Poznámka: Saldo očekávání vyjadřuje rozdíl v p. b. mezi kategoriemi růst versus pokles zaměstnanosti v nejbližších třech měsících. Údaje jsou sezónně očištěny a vztahují se k druhému měsíci daného čtvrtletí.
Zdroj: ČSÚ (VŠPS, konjunkturální průzkumy)

S výjimkou průmyslu očekávání podniků v oblasti zaměstnanosti po většinu loňského roku posilovala. Mírný pesimismus přetrvával na začátku roku 2022

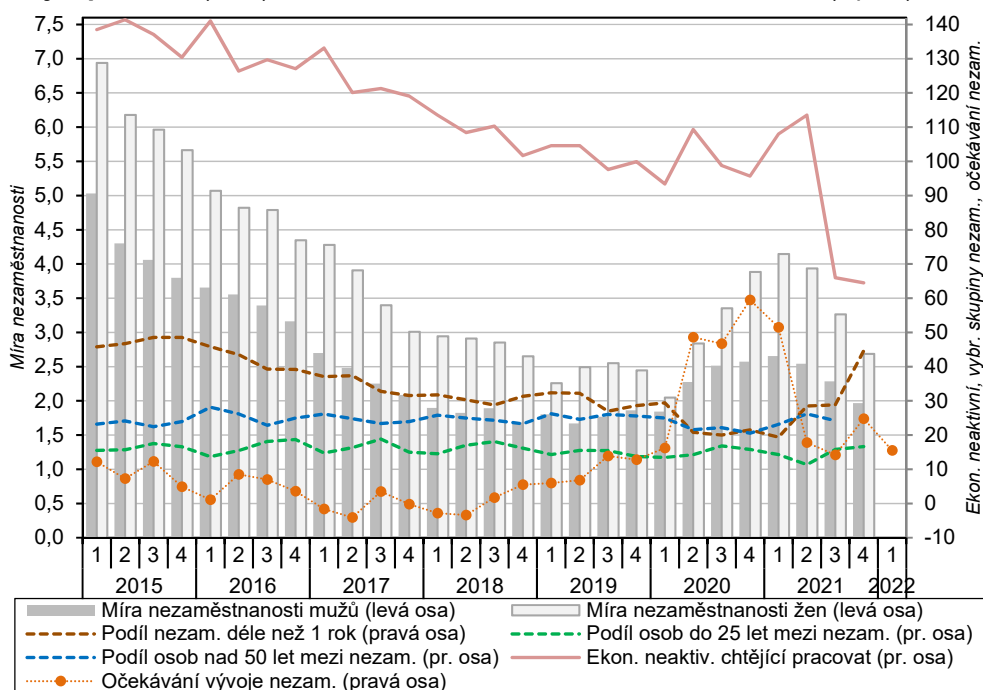
Dle konjunkturálních průzkumů vystoupala v září 2021 krátkodobá pozitivní očekávání podniků v oblasti zaměstnanosti nejvýše od podzimu 2019. Během 4. čtvrtletí sice došlo zejména vinou problémů ve zpracovatelském průmyslu k mírnému ochlazení, na počátku roku 2022 ale optimismus opět posílil. Pozitivní byla očekávání především v obchodu a stavebnictví, ale i v průmyslu. Ve službách sice stále mírně převažovaly podniky plánující

⁸ Míra zaměstnanosti mužů v produktivním věku byla v ČR mezi unijními členy třetí nejvyšší – po Nizozemsku (84,8 %) a Maltě (83 %). U žen dosáhlo vyšší míry třináct zemí – vedle Nizozemska (78,3 %) také například všechny pobaltské státy, Maďarsko či Slovinsko. Nízkou zaměstnanost vykazovala tradičně většina států jižní Evropy – především Itálie (muži 68,5 %, ženy 49,9 %). Celková míra zaměstnanosti osob ve věku 55 až 64 let v ČR (70,8 %) byla v rámci států EU šestá nejvyšší, nad úrovní Unie se pohybovala i u osob ve věku 65 až 74 let, naopak u mladých do 25 let (25,8 %) za úrovní EU (34,5 %) citelně zaostávala.

jen v některých oblastech služeb.

propouštění lidí, to ovšem platilo i v období těsně před nástupem pandemie. Negativní očekávání přetrvávala např. v letecké dopravě a ve finančním sektoru. Současně ale dále mírně rostl i podíl podniků, pro něž představoval nedostatek pracovníků jednu z růstových bariér – ve stavebnictví šlo v únoru 2022 již o 45 % firem (nejvýznamnější bariérou to zde bylo skoro čtvrtý rok v řadě), v průmyslu i ve službách zhruba o 20 %⁹. S výjimkou průmyslu již problémy s pracovní silou vystoupaly na úroveň z roku 2019 a dokládají tak silné napětí na pracovním trhu.

Graf č. 15 Obecná míra nezaměstnanosti (v %), podíl dlouhodobě nezaměstnaných a osob ve věku do 25 a nad 50 let mezi nezaměstnanými (v %), ekonomicky neaktivní chtějící pracovat (v tis.)^{*} a očekávání nezaměstnanosti u domácností (v p. b.)^{**}

Pozn.: Údaje o míře nezaměstnanosti jsou po sezónním očištění, ostatní ukazatele nikoli.

^{*}Jde o osoby, které nepracují, aktivně práci nehledají, ale přitom uvádějí, že by chtěly pracovat.

^{**}Sezónně očištěné saldo očekávání nezaměstnanosti v nejbližších 12 měsících (rozdíl mezi procentuální četností odpovědí domácností růst a pokles vyjádřený v procentních bodech). Vztahuje se k prostřednímu měsíci daného čtvrtletí.

Zdroj: ČSÚ (VŠPS, konjunkturální průzkum)

Obecná míra nezaměstnanosti se po většinu loňského roku snižovala, primárně zásluhou žen.

Dlouhodobě nezaměstnaných však ve druhé půli roku přibývalo.

Obecná míra nezaměstnanosti¹⁰ (ve věku 15 až 64 let) kulminovala během pandemického období loni v březnu, kdy dosáhla čtyřletého maxima (3,4 %). Příznivý vývoj ve zbylé části roku byl dovršen v prosinci 2021, kdy se nezaměstnanost těsně přiblížila 2 %, tedy úrovni z posledního období konjunktury. Efekt výrazného loňského utlumení vládních stabilizačních programů (Antivirus, ošetřovné) byl kompenzován pozitivními dopady spojenými s plným „otevřením“ ekonomiky. Nezaměstnanost žen klesla svižněji (na 2,5 %), přesto hladinu z přelomu let 2019 a 2020 stále mírně převyšovala. Nabídka zkrácených pracovních úvazků, která by „vtáhla“ na pracovní trh ještě větší počet žen, patrně zatím úrovně z roku 2019 nedosáhla¹¹. Loni se zlepšovala i pozice uchazečů o práci mladších 25 let, opět především žen – pokles míry nezaměstnanosti z 15,6 % (leden) na 6,6 % (prosinec). Zato dlouhodobě nezaměstnaných ve druhé půli roku 2021 meziročně přibylo. Ti ve 4. čtvrtletí tvořili již 45 % všech nezaměstnaných. Regionální rozpětí měr celkové nezaměstnanosti (bez sezónního očištění) bylo loni ve 4. čtvrtletí poměrně úzké (od 1,1 % v Jihočeském kraji po rovná 4 %

⁹ V průmyslu byl tento problém zvláště palčivý ve výrobě stavebních materiálů a také v mnohých menších zpracovatelských oborech. Ve službách analogicky zejména v pozemní dopravě, skladování, poštovních a kurýrních činnostech, architektonických a inženýrských činnostech či v aktivitách souvisejících se stavbami a úpravou krajiny.

¹⁰ Není-li uvedeno jinak, vycházejí všechny údaje o mírách nezaměstnanosti z VŠPS (dle metodiky ILO) a jsou očištěny o sezónní vlivy.

¹¹ Zatímco v 1. čtvrtletí 2019 pracovalo na zkrácené úvazky 12,3 % žen ve věku 15 a více let, ve 3. čtvrtletí 2021 jen 10,7 %. Během loňského léta se ale zlepšila situace u žen ve skupině 15 až 29 let, váha zkrácených úvazků zde dosáhla 14,1 % (úrovně blízké z let 2018 a 2019). To vedlo během roku 2021 i k navýšení míry zaměstnanosti mladých žen. Oproti tomu u mužů i žen ve věku 65 až 74 let míra zaměstnanosti meziročně stagnovala a procentní zastoupení zkrácených úvazků u pracujících se snižovalo.

v kraji Moravskoslezském). Nejvyšší meziroční pokles nezaměstnanosti vykázaly Praha (o 1,8 p. b.) a Karlovarský kraj (2,4 p. b.). Šlo o regiony v Česku nejvýrazněji specializované na cestovní ruch (a v jeho rámci na zahraniční klientelu).

Obavy domácností z nezaměstnanosti klesaly, volných pracovních míst přibývalo.

Obavy domácností z růstu nezaměstnanosti (v nejbližších dvanácti měsících) během 2. čtvrtletí prudce oslabily a vrátily se na nízkou úroveň z druhé poloviny roku 2019¹². Počet volných pracovních míst v nabídce úřadů práce činil loni v prosinci 343 tis.¹³ Byl tak srovnatelný s koncem roku 2019. Na jedno volné místo připadalo 0,8 uchazeče o práci. Převís počtu míst nad registrovanými uchazeči signalizovalo zhruba 60 % okresů¹⁴ i krajů ČR. Skoro dvě třetiny z celkového meziročního přírůstku míst připadaly na pozice s velmi nízkými kvalifikačními nároky. Mírněji ovšem vzrostla i nabídka pro uchazeče s alespoň maturitním vzděláním. Celková nabídka míst v ČR rostla loni především v Praze a v Plzeňském kraji.

Průměrná hrubá měsíční mzda prolomila ve 4. čtvrtletí hranici 40 tis. korun.

Průměrná hrubá měsíční nominální mzda (na zaměstnance při zohlednění délky úvazku) se loni ve 4. čtvrtletí meziročně navýšila o rovná 4 % a poprvé v historii překročila hranici 40 tis. korun. Mzda po očištění od sezónních vlivů (např. i vyplacených pravidelných odměn) se mezikvartálně zvýšila o 0,9 %, tedy mírně nižším tempem než ve 2. a 3. čtvrtletí 2021. Po většinu loňského roku působilo na výši mezd prorůstově zvyšující se napětí na pracovním trhu spojené jak s nízkou nezaměstnaností, tak s vysokým a dále rostoucím počtem volných pracovních míst. Nedostatek zaměstnanců limitoval produkci ve většině významných odvětví. Určitý, byť protisměrný vliv měla i vládní opatření. Zatímco pokračující navýšování minimální mzdy (a z ní odvozené soustavy zaručených mezd) působilo zejména v odvětvích s nízkou úrovní výdělků stimulačně, opačný dopad mělo patrně snížení efektivního zdanění u pracovníků, jež firmám umožnilo udržet vysokou zaměstnanost při nižším tlaku na růst nákladů práce. Část zaměstnavatelů zejména v tržních odvětvích tak zohlednila fakt, že lidem stoupnou čisté výděly i bez zvyšování hrubých mezd. Kromě toho se mnohé firmy v odvětvích silně zasažených pandemií navzdory vládním stabilizačním programům potýkaly s finančními problémy, což jim snižovalo možnosti lepšího ohodnocení nových i stávajících pracovníků.

Mzdové tempo loni ovlivňovala směs protisměrně působících faktorů.

Ve zpracovatelském průmyslu i stavebnictví byl mzdový růst po celý rok podprůměrný.

Ve váhově nejvýznamnějším odvětví zpracovatelského průmyslu se ve 4. čtvrtletí 2021 průměrné mzdy meziročně zvýšily o 3,9 % (podprůměrné tempo vykázaly dvanáctý kvartál v řadě). V samotném automobilovém průmyslu mzdy pouze stagnovaly, což mohlo souviset s nižším počtem odpracovaných hodin vlivem neplánované výrobní odstávky v říjnu (mzdový růst zde loni za celým průmyslem mírně zaostal i v celoročním pohledu). V nezpracovatelských průmyslových odvětvích rostly výděly vyšším tempem. V případě těžby a dobývání (+9,1 %) to však bylo doprovázeno nebývale prudkým poklesem zaměstnanosti. Ve stavebnictví mzdy ve 4. čtvrtletí (shodně jako za celý rok 2021) vzrostly jen o 3,7 %, a to navzdory silné poptávce po práci doprovázené obtížemi při hledání nových zaměstnanců.

Mzdový růst ve veřejných službách byl nadále výrazně diferencovaný.

V celém sektoru služeb rostla ve 4. čtvrtletí 2021 průměrná mzda obdobným tempem jako ve zpracovatelském průmyslu, svou hodnotou (41,6 tis. korun měsíčně) ovšem toto odvětví skoro o desetinu převyšovala. V rámci služeb byl vývoj nebývale různorodý a během roku značně rozkolísaný. Dobře to ilustruje segment služeb s významnou rolí státu. Jestliže ve vzdělávání činil díky navýšení platových tarifů a vyplacených odměn mzdový růst 6,2 %, ve zdravotní a sociální péči průměrné mzdy vlivem vysoké základny z konce předloňského roku¹⁵ propadly o 8,1 % (za celý loňský rok se ale navýšily o 12,2 %, převážně díky mimořádným jarním

¹² V listopadu se ovšem v souvislosti s razantním zhoršením epidemické situace opět krátkodobě navýšily, úrovně z počátku roku ale zdaleka nedosáhly.

¹³ Významná část míst ovšem zůstává dlouhodobě neobsazena, nelze je považovat za aktivní. Z volných pracovních míst nabízených na internetových stránkách úřadu práce v lednu 2022 byla aktivních (nabídky, u nichž došlo k poslední změně po 1. červenci 2021 a datum nástupu bylo 1. října 2021 nebo později) zhruba jen polovina.

¹⁴ Jednalo se většinou o okresy středních, jižních a západních Čech. Nejvyšší počet uchazečů o práci připadající na volné místo hlásily okresy Karviná (10), Bruntál, Ústí nad Labem a Most (shodně 5).

¹⁵ Důvodem byla výplata mimořádných odměn za první pandemickou vlnu (z jara 2020).

odměnám). Ve veřejné správě, obraně a sociálním zabezpečení se mzdy zvýšily o 1,4 %, nejméně za posledních osm let.

Mzdy v obchodu i v ubytování, stravování a pohostinství po poklesu v prvním roce pandemie loni výrazně posílily.

Mezi tržními odvětvími služeb vyčnívaly ve 4. čtvrtletí (i po celý loňský rok) činnosti v oblasti nemovitostí, kde meziroční růst tržeb dosahoval dvouciferných hodnot¹⁶. Svižný mzdový růst v klíčovém odvětví obchodu (+8,9 %) souvisel se sníženou základnou roku 2020 v důsledku citelného omezení prodeje vlivem vládních restrikcí. Efekt pokrizového oživení byl ještě více patrný v ubytování, stravování a pohostinství (+9,7 %), úroveň průměrných mezd zde byla nejvyšší ze všech odvětví, když dosahovala jen třetiny výše výdělků odvětví informačních a komunikačních činností (kde činila 66 tis. korun měsíčně). Těsně pod 60 tis. korunami zůstaly na konci roku mzdy v peněžnictví a pojišťovnictví. Obzvláště v celoročním pohledu je patrné, že jak úroveň výdělků, tak zejména tvorbou nových pracovních míst toto odvětví za dynamicky se rozvíjející oblastí ICT poněkud zaostává. O 8,5 % si na mzdě v průměru meziročně polepšili zaměstnanci v administrativních a podpůrných činnostech, výše jejich výdělků dosahovala ale pouze dvou třetin úrovně národního hospodářství.

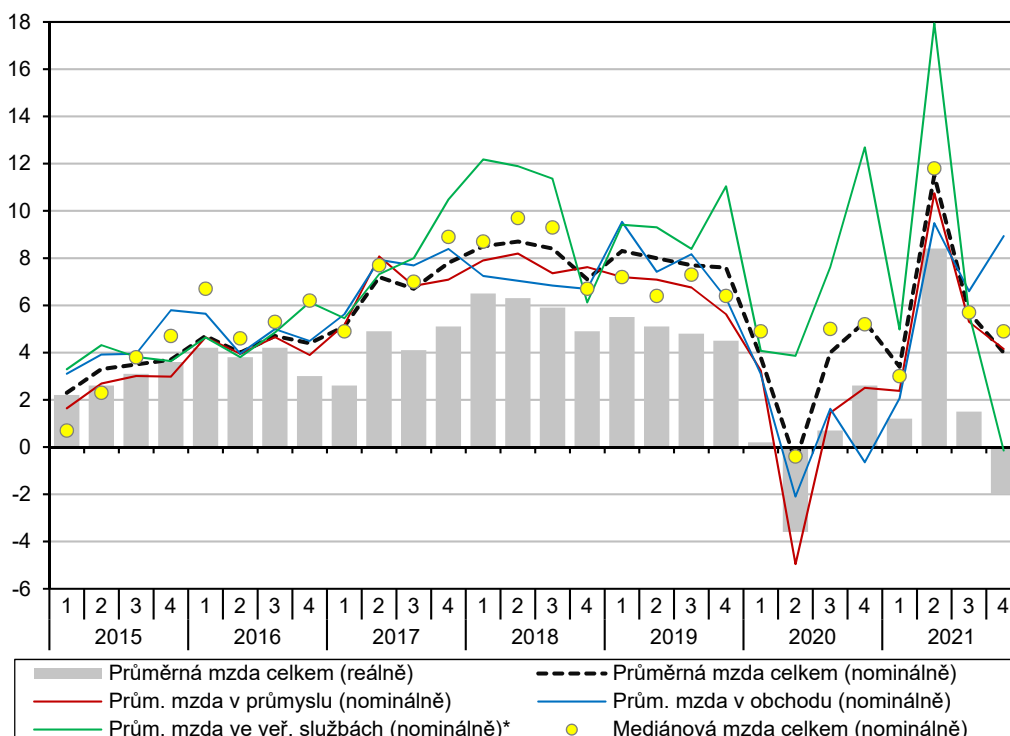
Reálná mzda se ve 4. čtvrtletí ve většině významných odvětví snížila.

Průměrná mzda se v úhrnu za loňský rok nominálně zvýšila o 6,1 % (dvojnásobně ve srovnání s prvním rokem pandemie), což stačilo k návratu k jejímu reálnému růstu. Vínou zrychlující spotřebitelské inflace byl ale loňský reálný růst druhý nejvyšší po roce 2013. V samotném 4. čtvrtletí 2021 se ale koupěschopnost průměrných zaměstnaneckých výdělků meziročně snížila o rovná 2 %. Z významnějších odvětví¹⁷ tak disponovali vyšší kupní silou pouze zaměstnanci v obchodě, dopravě a skladování a také ve vzdělávání.

Medián mzdy vzrostl ve 4. čtvrtletí svižněji než průměrná mzda.

Medián mezd ve 4. čtvrtletí dosáhl u mužů 36,8 tis. korun, u žen 31,7 tis. korun. Na rozdíl od předchozí části loňského roku se meziročně zvýšil více u mužů (5,4 %) než u žen (4,6 %). Mírný nárůst mzdové diferenciace signalizovaný v předchozí části roku se tak patrně zastavil.

Graf č. 16 Průměrná nominální a reálná mzda a mzdový medián (meziročně, v %)

*Zahrnuje odvětví s významnou rolí státu: Veřejná správa a obrana, povinné sociální zabezpečení; Vzdělávání; Zdravotní a sociální péče; Kulturní, zábavní a rekreační činnosti. Zdroj: ČSÚ

¹⁶ V tomto malém odvětví bývá vývoj mezd i zaměstnanosti volatilní. Výši výdělků ovlivnil (hlavně ve 4. čtvrtletí) svižný růst počtu odpracovaných hodin.
¹⁷ s více než 200 tis. zaměstnanci

